

COLECȚIA
„PARADIGME“

Immanuel Kant (1724–1804), filozof german născut la Königsberg, în Prusia Orientală (astăzi Kaliningrad, în Federația Rusă), este unul dintre cei mai influenți gânditori occidentali din ultimele trei veacuri. Întreaga sa activitate pedagogică și scriitoricească este legată de orașul natal, ale cărui hotare rareori le-a părăsit. Fire studioasă și aplecată spre cercetarea profundă și detaliată, Kant se remarcă în tinerețe prin pasiunea pentru literatura latină clasică, pentru lucrările științifice ale lui Isaac Newton și pentru filozofia idealistă a lui G. W. Leibniz. Preocupările sale rodesc sub forma unor cărți scrise în spirit raționalist, care îl fac rapid cunoscut în rândul cărturarilor vremii. O a doua perioadă a creației sale filozofice, în care interesul se îndreaptă înspre doctrina empiristă și – cu precădere – înspre expunerea acesteia de către David Hume, se încheie în 1770, anul în care devine profesor titular la catedra de logică și metafizică a Universității din Königsberg. Acest moment marchează începutul unei epoci de elaborare și sedimentare a unei concepții pe deplin originale, desprinsă din (și de) rădăcinile raționalismului și empirismului, concepție care va ajunge să fie cunoscută drept kantianism, idealism transcendențial sau filozofie criticistă. Deși anterior publicase într-un ritm susținut, gânditorul renunță vreme de un deceniu să mai trimită vreo carte la tipar, dedicându-se exclusiv activității de predare și reflecției asupra unui sistem filozofic exhaustiv. Anul 1781 consemnează apariția *Criticii rațiunii pure*, lucrare monumentală, în care se realizează ceea ce mai târziu Kant avea să numească „revoluția copernicană în filozofie“. Odată cu această carte, lumea spiritului suferă o transformare din temelii în spațiul occidental: nici un gânditor apusean nu va mai putea crea filozoficește fără să se raporteze într-un fel sau altul la kantianism. Printre autorii care își trag seva din opera lui Kant se numără F. W. J. Schelling, J. G. Fichte, G. W. F. Hegel, Arthur Schopenhauer, precum și reprezentanții neokantianismului (Hermann Cohen, Paul Natorp, Ernst Cassirer, Wilhelm Windelband, Heinrich Rickert).

Opere principale: *Kritik der reinen Vernunft* (*Critica rațiunii pure*) – 1781, *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können* (*Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa drept știință*) – 1783, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (*Întemeierea metafizicii moravurilor*, trad. rom. Humanitas, 2007) – 1785, *Kritik der praktischen Vernunft* (*Critica rațiunii practice*) – 1788, *Kritik der Urteilskraft* (*Critica facultății de judecare*) – 1790, *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* (*Religia în limitele rațiunii pure*, trad. rom. Humanitas, 2004) – 1793, *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf* (*Spre pacea eternă. Un proiect filozofic*) – 1795, *Die Metaphysik der Sitten* (*Metafizica moravurilor*) – 1797.

Immanuel Kant Prolegomene

la orice metafizică viitoare care
se va putea înfățișa drept știință

Traducere de
Mircea Flonta
și Thomas Kleininger

Studiu introductiv și note de
Mircea Flonta

Ediția a IV-a

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Silviu Nicolae
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

Immanuel Kant
*Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik,
die als Wissenschaft wird auftreten können*

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Kant, Immanuel

Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa
drept știință / Immanuel Kant; trad., studiu introd., note: Mircea Flonta;
trad.: Thomas Kleininger. – Ed. a IV-a. – București: Humanitas, 2014

ISBN 978-973-50-4331-5

I. Flonta, Mircea (trad., pref.)

II. Kleininger, Thomas (trad.)

11

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

CUPRINS

<i>Nota traducătorilor la ediția a IV-a</i>	9
<i>Nota traducătorilor la ediția a III-a</i>	10
PROLEGOMENELE ȘI CRITICA RAȚIUNII PURE (<i>studiu introductiv</i>)	11
<i>Notă asupra traducerii</i>	55

PROLEGOMENE

CUVÂNT ÎNAINTE	63
OBSERVAȚII PRELIMINARE DESPRE SPECIFICITATEA ORICĂREI CUNOAȘTERI METAFIZICE	77
Despre sursele metafizicii	77
Despre singurul fel de cunoaștere ce poate fi numit metafizic	78
A) Despre deosebirea dintre judecățile sintetice și cele analitice, în genere	78
B) Principiul comun al tuturor judecăților analitice este principiul contradicției	79
C) Judecățile sintetice au nevoie, pentru a fi întemeiate, de un alt principiu decât cel al contradicției	80
Observație cu privire la împărțirea generală a judecăților în analitice și sintetice	86

ÎNTREBARE GENERALĂ A <i>PROLEGOMENELOR</i> :	
ESTE METAFIZICA, ÎN GENERE, POSIBILĂ?	88
PROLEGOMENE. ÎNTREBARE GENERALĂ:	
CUM ESTE POSIBILĂ	
CUNOAȘTEREA PRIN RAȚIUNE PURĂ?	92
PROBLEMA FUNDAMENTALĂ	
A FILOZOFIEI TRANSCENDENTALE	
PARTEA ÎNTÂI: CUM ESTE POSIBILĂ	
MATEMATICA PURĂ?	99
Observația I	107
Observația II	110
Observația III	112
PROBLEMA FUNDAMENTALĂ	
A FILOZOFIEI TRANSCENDENTALE	
PARTEA A DOUA: CUM ESTE POSIBILĂ FIZICA PURĂ?	118
Cum este posibilă însăși natura?	149
Anexă la fizica pură. Despre sistemul categoriilor	155
PROBLEMA FUNDAMENTALĂ	
A FILOZOFIEI TRANSCENDENTALE	
PARTEA A TREIA: CUM ESTE POSIBILĂ	
METAFIZICA, ÎN GENERE?	161
Observație preliminară la dialectica rațiunii pure	168
I. Ideile psihologice (<i>Critica</i> , pp. 307 și urm.)	169
II. Ideile cosmologice (<i>Critica</i> , pp. 365 și urm.)	175
III. Ideea teologică (<i>Critica</i> , pp. 461 și urm.)	188
Observație generală despre ideile transcendente	189
ÎNCHEIERE. DESPRE DETERMINAREA	
GRANIȚELOR RAȚIUNII PURE	192
SOLUȚIONAREA ÎNTREBĂRII GENERALE	
A <i>PROLEGOMENELOR</i> :	
CUM ESTE METAFIZICA POSIBILĂ CA ȘTIINȚĂ?	211

ANEXĂ DESPRE CEEA CE POATE FI ÎNTREPRINS PENTRU CA METAFIZICA, ÎNȚELEASĂ CA ȘTIINȚĂ, SĂ DEVINĂ REALĂ	220
Exemplu pentru o judecată a <i>Criticii</i> care premerge cercetării	221
Propunere pentru o cercetare a <i>Criticii</i> , după care poate urma judecata	230
<i>Note</i>	235

NOTA TRADUCĂTORILOR LA EDIȚIA A IV-A

Aceasta traducere a apărut, pentru prima dată, la Editura Științifică și Enciclopedică din București, acum aproape 30 de ani. Ediția a II-a, publicată de Editura All, în anii '90, conține puține modificări. În schimb, cea de-a treia ediție, apărută la Editura Paralela 45, ne-a oferit prilejul să introducem multe îmbunătățiri pe care le considerăm semnificative. În ediția de față am mai corectat unele greșeli.

Republicarea repetată a acestei traduceri este deosebit de îmbucurătoare, în măsura în care arată cât de viu a rămas, la noi, interesul pentru filozofia lui Kant. Cu atât mai mult cu cât textul acestei scrieri, chiar dacă nu tot așa de arid precum cel al *Criticii rațiunii pure*, nu este deloc ușor de parcurs. Disponibilitatea cititorilor de a înfrunta aceste greutăți are o bună explicație. Mulți știu că gânditorul din Königsberg a scris *Prolegomenele* tocmai cu intenția de a înlesni accesul la idei centrale ale filozofiei sale critice.

Mircea Flonta, Thomas Kleininger
Octombrie 2014

NOTA TRADUCĂTORILOR LA EDIȚIA A III-A

Cu ocazia acestei noi ediții, am întreprins o revizuire cuvânt cu cuvânt a textului traducerii noastre, corectând greșeli și introducând numeroase îmbunătățiri stilistice. Îi rămânem îndatorați profesorului Ilie Pârvu, care ne-a semnalat scăpări și a făcut multe propuneri de îmbunătățire a traducerii. Îi exprimăm, și pe această cale, recunoștința noastră.

Mircea Flonta, Thomas Kleininger
Aprilie 2005

CUVÂNT ÎNAINTE¹

Prolegomenele² de față nu au fost scrise pentru începători, ci pentru viitori profesori³, și nici acestora nu trebuie să le slujească doar pentru a pune ordine în expunerea unei științe gata făcute, ci, în primul rând, pentru a da la iveală însăși această știință.

Există învățați pentru care istoria filozofiei (a celei vechi, ca și a celei noi) este însăși filozofia; prolegomenele de față nu sunt scrise pentru aceștia. Ei vor trebui să aștepte până când cei care se străduiesc să se adape chiar de la izvoarele rațiunii își vor fi desăvârșit lucrarea și abia atunci le va veni și lor rândul să dea lumii de veste despre cele întâmplate. După părerea lor, nu mai poate fi spus nimic ce să nu fi fost spus cândva și, neîndoielnic, o asemenea afirmație ar putea trece drept o prezicere sigură și despre tot ce va să vină; căci, de vreme ce mintea omenească a stăruit multe veacuri într-un chip sau altul asupra a nenumărate subiecte, nu va fi greu ca pentru orice lucru nou să poată fi găsit un altul vechi, care să-i semene într-o oarecare măsură⁴.

Ținta mea este de a-i convinge pe toți cei care cred că merită să te îndeletnicești cu metafizica de faptul că este neapărat necesar ca ei să-și întrerupă pentru o vreme orice activitate, să nu mai țină seama de cele ce s-au înfăptuit până în prezent și să-și pună mai întâi de toate întrebarea: „Este metafizica, în genere, posibilă?“

Dacă metafizica este o știință, atunci cum se face că ea nu poate dobândi, ca și celelalte științe, o recunoaștere generală și durabilă? Iar dacă nu este o știință, cum se întâmplă că reușește să ne ia ochii, prezentându-se sub aparența unei științe, și să amăgească mintea omenească cu speranțe care nu pier niciodată, dar nici nu se împlinesc vreodată? Fie că vom proba în acest fel știința sau neștiința noastră, va trebui totuși să hotărâm odată ceva sigur despre natura acestei pretinse științe, căci este cu neputință ca lucrurile să rămână pe mai departe așa cum sunt acum. Pare aproape de răs că, în timp ce oricare altă știință merge înainte fără încetare, tocmai în aceea care pretinde a fi înțelepciunea însăși și pe care orice om o consultă ca pe un oracol ne învățăm mereu pe loc fără a înainta cu un singur pas. În mod firesc, adepții ei se împrușcă, căci cei care sunt destul de înzestrați pentru a se afirma în alte științe nu par a fi dispuși să-și pună în joc reputația într-o disciplină în care oricine, chiar dacă este neștiutor în toate celelalte domenii, se încumetă să rostească o judecată definitivă pentru că pe acest tărâm nu există încă nici o măsură demnă de încredere după care am putea deosebi ceea ce are temeii de vorbăria goală.

Nu este însă ceva chiar nemaiauzit ca, după o îndelungată strădanie în câmpul unei anumite științe, atunci când lumea se minunează cât a ajuns ea de departe, să-i treacă totuși, în cele din urmă, cuiva prin minte întrebarea: dacă și în ce chip o asemenea știință este, în genere, posibilă? Căci rațiunea umană este atât de dornică să construiască, încât în mai multe rânduri ea a ridicat deja turnul, iar apoi l-a dărâmat pentru a afla cum îi sunt alcătuite temeliiile. Nu este niciodată prea târziu pentru a deveni chibzuit și înțelept; dar dacă înțelegerea vine târziu, este întotdeauna mai greu să urnești lucrurile din loc.

A întreba dacă o știință este posibilă înseamnă a te îndoii de realitatea ei. O asemenea îndoială îi jignește pe toți aceia a căror singură avuție stă, poate, în această presupusă comoară; și de aceea cel care dă glas unei atari îndoieli trebuie să se aștepte la o împotrivire generală. Unii, strângând în brațe compendiile lor de metafizică, îl vor privi cu dispreț, mândri de avuția lor străveche, pe care o socotesc, tocmai din acest motiv, legitimă; alții, care nu văd nicăieri ceva care să nu fie totuna cu ceea ce au mai văzut prin alte părți, nu îl vor înțelege; și, o vreme, totul va rămâne ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic de natură să trezească temerea sau speranța unei schimbări apropiate.

Îndrăznesc, totuși, să prezic că cititorul acestor prolegomene, care știe să gândească singur, nu numai că se va îndoii de știința sa de până acum, ci va fi, până la urmă, pe deplin convins că o asemenea știință nici nu poate să existe fără a fi împlinite cerințele înfățișate aici, pe care se întemeiază posibilitatea ei. Și cum aceasta nu s-a întâmplat niciodată până acum, urmează că metafizica nu exista încă⁵. Însă de vreme ce nici nevoia de metafizică nu poate să piară vreodată*, pentru că interesul rațiunii omenești se împletește prea strâns cu ea, cititorul va recunoaște că o reformă completă sau, mai degrabă, o nouă naștere a acesteia, după un plan cu totul necunoscut până acum, nu va mai putea fi amânată, oricât de puternică ar fi o vreme împotrivirea.

De la încercările lui Locke și Leibniz, ba chiar de la apariția metafizicii, atât cât putem să urmărim istoria ei, nici

---

* *Rusticus exspectat, dum defluat amnis; at ille / labitur et labitur in omne volubilis aevum.* [„E țăranul care-așteaptă apa-n vad să se termine. / Dar ea curge și va curge și în veci nu s-o sfârși.“ – Horațiu, „Epistola a II-a“ (*Cartea I*), 42–43, trad. de Lelia Teodosiu, în Horatius, *Opera omnia*, vol. 2 – *Satire. Epistole. Artă poetică*, ed. critică, Editura Univers, București, 1980, p. 189.]⁶

un eveniment nu a fost mai hotărâtor pentru destinul acestei științe decât atacul pe care l-a îndreptat împotriva ei David Hume. El nu a adus lumină în acest fel de cunoaștere, dar a făcut totuși să scapere o scânteie de la care s-ar fi putut aprinde o lumină, dacă s-ar fi găsit o materie a cărei pâlpâire să fi fost întreținută și sporită cu grija cuvenită.

Hume a pornit în principal de la un singur concept al metafizicii, dar de la unul fundamental, și anume de la relația dintre cauză și efect (prin urmare și de la conceptele derivate de forță și acțiune ș.a.m.d.), și a cerut rațiunii, care susține că a produs acest concept cu propriile ei forțe, să spună cu ce drept pretinde că un lucru poate fi astfel încât, atunci când el se produce, prin aceasta este produs în mod necesar și un altul; căci tocmai aceasta ne spune conceptul de cauză. Hume a dovedit, fără putință de tăgadă, că este în întregime cu neputință pentru rațiune să gândească *a priori* și din concepte o asemenea relație, căci aceasta conține necesitatea; deoarece nu se poate înțelege pe ce temei am putea afirma că, dacă ceva este, și altceva trebuie să fie în mod necesar și cum ar putea deci să fie introdus *a priori* conceptul unei asemenea corelații. De aici, el a dedus că rațiunea se înșală cu desăvârșire în ceea ce privește acest concept, considerându-l copilul ei legitim, când în realitate nu este decât un bastard al imaginației, care, fecundată de experiență, strânge laolaltă anumite reprezentări subsumându-le legii asociației și dă necesitatea subiectivă care izvorăște de aici, adică obișnuința, drept o necesitate obiectivă, întemeiată pe rațiune. Hume a ajuns astfel la concluzia că rațiunea nici nu are capacitatea de a gândi asemenea corelații, chiar și numai în general, căci conceptele ei ar deveni atunci simple plăsmuiri, iar toate cunoștințele ei pretinse a exista *a priori* nu ar fi

decât experiențe obișnuite purtând o denumire falsă; ceea ce este totuna cu a spune că nu există nici o metafizică și că nici nu poate exista vreuna.*

Oricât de pripită și de greșită a fost concluzia lui, ea se întemeia totuși pe o cercetare, și o astfel de cercetare ar fi meritat ca miștile cele mai bune ale vremii să se fi unit pentru a dezlega chestiunea în sensul pe care l-a arătat el, dacă este posibil într-un chip mai fericit. Iar de aici ar fi putut porni în curând o întreagă reformă a științei.⁷

Dar soarta, dintotdeauna neprielnică metafizicii, a vrut ca Hume să nu fie înțeles de nimeni. Nu poți privi fără mâhnire felul în care adversarii săi, Reid, Oswald, Beattie și, mai recent, Priestley, scapă din vedere ceea ce a urmărit el, considerând drept admis tocmai ceea ce Hume pune la îndoială, probând, în schimb, cu vehemență și, de cele mai multe ori, cu mare lipsă de modestie tocmai ceea ce lui nu i-a trecut niciodată prin minte să pună la îndoială. Lipsa lor de înțelegere pentru acest îndemn spre îndreptare a mers atât de departe încât totul a rămas ca mai înainte, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Întrebarea nu era dacă conceptul de cauză este corect, folositor și neapărat trebuincios în întreaga cunoaștere a naturii, căci Hume nu s-a îndoit niciodată

---

* Și totuși, Hume păstrează numele de metafizică pentru această filozofie distructivă, căreia îi atribuie o valoare deosebită. „Metafizica și morala“, spune el (în *Eseuri*, partea a IV-a, p. 214, trad. germ.), „sunt ramurile cele mai importante ale științei; matematica și științele naturii nu valorează nici pe jumătate cât ele“. Pătrunzătorul bărbat nu avea însă în vedere decât folosul pe care l-ar aduce cu sine înfrânarea pretențiilor nesăbuite ale rațiunii speculative pentru a pune odată capăt disputelor nesfârșite și stăruitoare ce rătăcesc omenirea; el a pierdut însă din vedere paguba care rezultă din împrejurarea că i se răpesc rațiunii cele mai importante nădejdi, singurele care pot îndruma voința către țelul cel mai înalt al străduințelor ei.

de aceasta, ci dacă conceptul este gândit *a priori* de către rațiune și dacă reprezintă astfel un adevăr de sine stătător, independent de orice experiență, putând primi, prin urmare, o întrebuintare mult mai largă, ce nu se mărginește doar la obiectele experienței. Aceasta era întrebarea la care aștepta un răspuns Hume. Ceea ce se punea în discuție era doar originea acestui concept și nicidecum neputința de a ne lipsi de el în practică. Dacă ar fi fost descoperită această origine, atunci atât condițiile folosirii sale, cât și granițele în care el poate fi aplicat în mod legitim ar fi fost date de la sine.

Pentru a răspunde întrebării sale, adversarii vestitului gânditor ar fi trebuit să pătrundă foarte adânc în natura rațiunii, în măsura în care aceasta se îndeletnicește numai cu gândirea pură, ceea ce nu le-a fost la îndemână. Ei au găsit, drept urmare, un mijloc mai lesnicios pentru a se împotrivi fără pic de înțelegere, și anume apelul *la simțul comun*. A fi înzestrat cu un simț comun sănătos (sau cu unul natural, cum se spune de la o vreme) este, într-adevăr, un dar al Cerului. Dar existența lui trebuie probată prin fapte, prin chibzuință și rațiune în ceea ce gândim și spunem, iar nu invocându-l ca pe un oracol ori de câte ori nu știm să producem nimic temeinic pentru a dovedi că avem dreptate. A ne bizui pe simțul comun atunci și numai atunci când știința și înțelegerea nu mai știu cum să se descurce reprezintă una dintre acele invenții subtile ale timpurilor mai noi cu ajutorul căreia cel mai searbăd flecar poate înfrunta cu îndrăzneală și poate ține piept celei mai temeinice minți. Câtă vreme însă puterea de pătrundere a minții omenеști nu a pierit încă pe de-a-ntregul, nimeni nu va recurge la acest expedient. Privit mai îndeaproape, apelul la simțul comun nu este decât supunerea la judecata mulțimii, a cărei încuviințare îl face pe filozof să roșească, dar

care-l încântă pe neghiobul dornic de popularitate și-l face să stăruie în eroare. Mă gândesc însă că Hume ar fi putut pretinde cu aceeași îndreptățire ca și Beattie că are un bun-simț sănătos și pe deasupra încă ceva ce, fără îndoială, îi lipsea acestuia din urmă, și anume un spirit critic ce menține simțul comun în granițele sale firești, ferindu-l să se rătăcească în speculații sau, dacă este vorba tocmai despre acestea, împiedicându-l să se pronunțe în chip definitiv, de vreme ce nu știe să justifice principiile sale; căci numai în acest chip va putea rămâne el un bun-simț sănătos. Dalta și ciocanul pot servi, fără îndoială, la prelucrarea unei bucăți de lemn, dar pentru gravura în aramă avem nevoie de un ac anume făcut pentru aceasta. Tot astfel, bunul-simț și intelectul speculativ sunt la fel de folositoare, dar fiecare în felul său; primul, când e vorba de judecăți care-și găsesc aplicarea nemijlocită în experiență, iar cel din urmă acolo unde trebuie să judecăm în general, numai prin concepte, de pildă în metafizică. În acest din urmă domeniu, bunul-simț, care revendică pentru sine, dar adesea *per antiphrasin*, acest titlu, nu are nimic de spus.

Mărturisesc de bunăvoie: amintirea lui Hume⁸ a fost cea care mi-a întrerupt mai întâi, cu mulți ani în urmă, somnul dogmatic și a dat cercetărilor mele în câmpul filozofiei speculative o cu totul altă direcție. Departate de mine gândul de a împărtăși concluziile sale, care erau pur și simplu urmarea faptului că el nu și-a reprezentat problema în toată amploarea, ci a avut în vedere doar o parte a ei, care nu putea fi soluționată fără a ține seama de întreg. Dacă se pornește de la o idee pe care ne-a lăsat-o altul – și anume de la o idee întemeiată, chiar dacă nu pe deplin dezvoltată –, se poate nădăjdui ca, printr-o meditație stăruitoare, să o ducem mai departe decât spiritul pătrunzător căruia îi datorăm prima scânteie a acestei lumini.